

Előszó

Az 1944. január 2-án Erdélyben született Eötvös Péter zeneszerzőként, karmesterként és pedagógusként egyaránt maradandót alkotott. A 2024. január 12–13-án, 80. születésnapja alkalmából az IRCAM-ban rendezett konferencia megnyitóján az intézmény igazgatója, Frank Madlener emlékeztetett arra, hogy „Párizs hosszú időn át Eötvös Péter otthona volt, az IRCAM pedig munkájának, próbáinak és kísérleteinek egyik legfontosabb helyszíne”. A rendezvény szervezője, Grabócz Márta (Strasbourgi Egyetem) szintén hangsúlyozta, milyen meghatározó szerepet játszott Franciaország Eötvös művészi pályáján.

Ez mindenekelőtt Párizsra igaz, ahol karmesterként tizenkét éven át vezette az Ensemble intercontemporain együttest, miután 1978-ban – Pierre Boulez felkérésére – bemutatkozó koncertet vezényelt az együttesel. Ugyancsak Párizs volt számos jelentős művének születési helye: többek között az *Intervalles-Intérieurs* (egyik első, hangszeres és elektronikus zenét ötvöző műve, 1981), a *Chinese Opera* (1985), majd jóval később a *The Sirens Cycle* (2016).

Ugyanakkor Lyon is fontos állomás volt, különösen az Opéra National de Lyon, amely megrendelte a *Három nővér*t, s ahol az opera 1998-ban színre került. Ez fordulópontot jelentett Eötvös pályáján. Bár Lyon volt az első, amely lehetőséget adott számára, a Jean-Pierre Brossmann igazgatása idején, a kivételes alkotói feltételek között létrejött *Három nővér* kiemelkedő sikere új opera-megrendelések egész sorát vonta maga után. Ettől kezdve nagyjából háromévente új színpadi mű született, és Eötvös nemzedékének egyik legjelentősebb és legtermékenyebb operaszerzőjévé vált.

Saját magát „örök utazónak” nevezte. Minden műve magán viseli azoknak a helyeknek a nyomát, ahol élt vagy megfordult – Budapestét, Kölnét, Japánét, Párizsét –, valamint a megismert nyelvekét, a meghatározó találkozásokét és az elsajátított új technikáikét. Műveiből sajátos személyes földrajz bontakozik ki, amelyben műfajok és zenei stílusok sokasága találkozik és keresztezi egymást. Kíváncsiság, kivételes tehetség, fáradhatatlan munka és a jelen valóságának szüntelen faggatása jellemzi ezt az életművet.

Zenéjét a világ vezető zenekarai, fesztiváljai és operaházai játsszák. Mintegy kilencven jelentős hangszeres és vokális műve mellett tizenkét operát és két kamaraoperát komponált. Ezek közé tartozik a *Tri sестры* (Trois Sœurs, Három nővér, 1996–97), az *As I Crossed a Bridge of Dreams* (Az álmok hídján mentem át, 1998–99), a *Le Balcon* (A balkon, 2001–02), az *Angels in America* (Angyalok Amerikában, 2002–04), a *Love and Other Demons* (Szerelemről és más démonokról, 2007), a *Lady Sarashina* (2007), a *Die Tragödie des Teufels* (Az ördög tragédiája, 2009), a *Paradise Reloaded (Lilith)* (Paradicsom újratöltve – Lilith, 2012–13), a *Der Goldene Drache* (Az Aranysárkány, 2013–14), a *Senza sangue* (Vértelenül, 2014–15), a *Sleepless* (Álmatlanul, 2020), valamint a *Valuska* (2023).

A megrendelések sokfélesége – Donaueschingen, Glyndebourne, München, Bécs, Frankfurt vagy Berlin – magával hozta a librettók, a helyszínek, a nyelvek és a stílusok sokszínűségét is. A *Három nővér* után további három operáját mutatták be Franciaországban: a Jean Genet műve alapján készült, tíz képből álló *Le Balcon* (Aix-en-Provence, 2002), a Tony Kushner szövegkönyvére írt, kétrészes *Angels in*

Americát (Párizs, 2004), amely különösen Észak-Amerikában aratott sikert, valamint a *Lady Sarashina* című operát (Lyon, 2008). A sor utolsó darabja a *Valuska*, amelyet 2023 decemberében mutatott be Budapesten a Magyar Állami Operaház.¹ Ez Eötvös első és egyetlen magyar nyelvű operája.

Bár a *Három nővér* valóban korszakhatárt jelentett pályáján, Eötvös Péter zenéje az életmű kezdetétől a végéig mélységesen színpadszerű. Frank Madlener szerint „a színház sohasem tűnt el Eötvös Péter műveinek akusztikus színpadáról”². Az életmű – amely egyszerre tekint a zenére nyelvként és a nyelvre zeneként – az emberi hang ünneplése: a beszélté és az énekelté egyaránt, különösen akkor, amikor annak dallamossága a hangszeres világot is áthatja. Már legkorábbi darabjaiban, valamint fiataalkori színházi és filmzenéiben is jelen van az a drámai, színpadi és vizuális érzékenység, amely később hangszeres műveit is meghatározza.

Éppen ezért zenés színházi életműve – hangszeres és vokális kompozíciói, majd tizennégy operája³ – különösen termékeny terepe az esztétikai, elemző és dramaturgiai megközelítéseknek. E kötet ennek szellemében gyűjti egybe a Franciaországból, Magyarországról, Svájcban, Németországból, Ausztriából, Portugáliából, az Egyesült Államokból és Kínából érkezett kutatók tanulmányait. Két nagy egységre tagolódik: az első címe *Egyik jelenettől (vagy operától) a másikig*, a másodiké *Egyik dramaturgiától a másikig*. Ezt követi a konferenciát lezáró kerekasztal-beszélgetés átirata, valamint Burányi Adrienne Éva, a Liszt Intézet igazgatójának utószava.

Eötvös Péter 2024. március 24-én hunyt el Budapesten. Művei azonban velünk maradnak: annak az alkotónak az életműve ez, aki hidat kívánt építeni Kelet és Nyugat, múlt és jelen, belső átélés és reflexív távolságtartás között.

(Balázs István ford.)

¹ A bemutatóra az Eiffel Műhelyházban került sor. Német nyelvű változatát *Valuschka* címen 2024. január 24-én mutatta be a Theater Regensburg.

² Vö. Eötvös Péter: „Szavakból zene – szavak a zenéről” / „De la musique à partir des mots – des mots sur la musique”, in *As I Crossed a Bridge of Dreams*, CD/DVD, BMC Records, 2009, oldalszámozás nélkül.

³ A két korai kamaraoperát, a *Harakirit* (1973) és a *Radamest* (1975/1997) is ide számítva.